

самоусвідомлення студентами результатів виявлення творчих можливостей.

Давалася оцінка конкретним номерам та заходу в цілому, виділялися найкращі номери, їх автори та виконавці. Важливим був розвиток рефлексивних умінь при здійсненні контрольно-оцінювальної діяльності, спрямованої на себе, на аналіз та усвідомлення власної творчої діяльності. В рамках визначення результативності власної музично-сценічної діяльності студенти з'ясували правильність постановки завдань, адекватність їх існуючим умовам, відповідність обраних методів, прийомів, засобів поставленим завданням та їх ефективність, причини успіхів або невдач, помилок. Результатом такої роботи стало активне прагнення студентів до самоосвіти, самовдосконалення.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Агадуллін Р. Р. Позанавчальна виховна робота у ВНЗ: досвід формування полікультурної компетентності сучасного вчителя / Р. Р. Агадуллін // Педагогіка і психологія. – 2007. – № 2. – С. 64–73.
2. Грищенко Н. А. Позанавчальна діяльність як особливи фактор соціального становлення студента

ВНЗ / Н. А. Грищенко // Вісник Луганського національного педагогічного університету імені Тараса Шевченка. – Луганськ: Альма-матер, 2007. – № 17 : Педагогічні науки. – С. 208–2011.

3. Дубовик Л. П. Естетичні цінності і їх роль у формуванні особистості // Психолого-педагогічна наука і суспільна ідеологія: Матеріали методол. семінару АПН України, 12 листоп. 1998 р. – К.: Гнозис, 1998. – С. 328–333.

4. Жорнова Олена., Жорнова Ольга. Художньо-естетичне виховання в контексті культуротворчості // Рідна шк. – 1998. – № 6. – С. 12–14.

5. Осипова Т. Ю. Виховна робота зі студентською молоддю : навчальний посібник / Т. Ю. Осипова, І. О. Бартенева, О. О. Біла. – Одеса : Фенікс, 2006. – 288 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Клюєва Сніжана Дмитрівна – кандидат філософських наук, в.о. доцента кафедри музичного мистецтва та хореографії ПНПУ ім. К. Д. Ушинського.

Коло наукових інтересів: професійна підготовка майбутніх учителів музичного мистецтва та хореографії.

УДК 378:[37.011.3 – 051:78]

РОЗВИТОК ЕВРИСТИЧНИХ ЗДІБНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИКИ В ПРОЦЕСІ ЇХ ДИРИГЕНТСЬКОЇ ПІДГОТОВКИ

Елеонора КОКАРЕВА (Кривий Ріг)

Постановка проблеми. Соціально-економічні та політичні перетворення, що відбуваються в Україні, суттєво впливають на всю систему освіти та створюють передумови для її вдосконалення. Суспільству потрібні фахівці, які можуть швидко адаптуватися у сучасних умовах його розвитку, нестандартно вирішувати складні завдання; вміють діяти оригінально, творчо.

Вирішення озвученої проблеми педагогічна наука вбачає у створенні умов для виявлення і розвитку творчого потенціалу студента, його евристичних здібностей, творчої самореалізації та саморозвитку.

Однією з таких умов є організація евристичної діяльності в навчальному процесі, яка, з одного боку, спирається, а з іншого – створює умови для розвитку евристичних здібностей.

Аналіз досліджень і публікацій. У сучасній науці склався напрям, що вивчає проблеми творчості і творчої діяльності – психологія творчості. Її основне завдання полягає в розкритті механізмів творчого

процесу та креативності. Представниками зазначеного вище напрямку є О. Матюшкін, Я. Пономарьов, О. Роменець, І. Семенов; зарубіжні вчені – Дж. Гілфорд, Ст. Сміт, Е. Торренс.

Питання розвитку евристичних здібностей, психологічні проблеми евристичної діяльності розглядали такі вчені, як: В. Андреев, К. Власенко, Н. Донченко, Т. Дмитренко, Е. Ковтуненко, А. Король, Ю. Кулюткін, В. Лозова, О. Лук, О. Матюшкін, В. Моляко, В. Пушкін, Л. Спирін, Н. Тализіна, Д. Троїцький, А. Хуторський та ін.

Не дивлячись на достатню обґрунтованість проблеми в цілому, питанню розвитку евристичних здібностей студентів у процесі їх диригентської підготовки поки не приділяється належної уваги. Потребують уточнення форми, методи організації евристичної діяльності на заняттях з хорового диригування, не вистачає методичної літератури із зазначеного вище питання.

Мета статті – дослідити сутність поняття розвитку евристичних здібностей студентів,

обґрунтувати умови їх розвитку у навчальному процесі вищої школи.

Виклад основного матеріалу. Творцем, так само як і інтелектуалом, не народжуються. Як зазначає К.Фергюсон, «творчі здібності не створюються, а вивільняються». Все залежить від того, які можливості надасть оточення для реалізації того потенціалу, який у різній мірі та в певній формі властивий кожному з нас. Б.Олмо вважає, що «творчість є набутою навичкою, а не таємничим даром, із яким людина народжується на світ» [3, с. 34].

Близьким до нашого дослідження є визначення здібностей, запропоноване Б.Тепловим [7, с.10–11]: «індивідуально-психологічні особливості, що відрізняють одну людину від іншої... які впливають на успішне виконання будь-якої діяльності...».

Розвиток творчих здібностей І.Лернер [4] розглядає в руслі передачі учням (студентам) досвіду творчої діяльності та виділяє її процесуальні риси: самостійне перенесення раніше засвоєних знань та вмій у нову ситуацію; бачення нової проблеми у знайомих, стандартних умовах; бачення нової функції знайомого об'єкта; усвідомлення структури об'єкта; пошук альтернативи рішення або способу розв'язання проблеми; комбінування раніше відомих способів розв'язання проблемних завдань у новий спосіб.

Педагог В.Андреев [1] виділяє такі компоненти творчих здібностей особистості студента: мотиваційно-творча активність і спрямованість особистості; інтелектуально-логічні здібності; інтелектуально-евристичні здібності; світоглядні властивості особистості; етичні властивості особистості; здібності особистості до самоуправління у творчій діяльності; комунікативно-творчі здібності; естетичні здібності; індивідуальні особливості особистості.

Досліджуючи природу творчості, учені запропонували називати здібність, відповідну творчій діяльності, креативністю. У своєму дослідженні ми розуміємо креативність як інтегративну здатність особистості до творчості, яка виявляється в різних формах активності та виконує функції індивідуально-творчого розвитку.

А.Хуторський [8] зазначає, що креативність є основною, але не єдиною здібністю, що забезпечує евристичну діяльність. У результаті творчої діяльності також відбувається процес пізнання, тобто здійснюється когнітивна діяльність. Для спільної структури двох названих видів діяльності необхідна ще організаційно-методична діяльність студентів.

Поділяючи думку А.Хуторського, евристичні здібності розуміємо як триєдність

таких людських сутностей – когнітивної, креативної й оргдіяльній. Розвиток особистісних якостей у кожній з них – умова й результат здійснення евристичної діяльності. Розглянемо групи особистісних якостей, пов'язаних із евристичною діяльністю:

- креативні, які забезпечують умови створення студентом творчого продукту в загальноосвітньому процесі (уява, фантазія, емоційний підйом у творчих ситуаціях, інтуїція, неординарність, натхнення, здібність до генерації ідей, ініціативність, винахідливість, відчуття новизни, прогностичність, наявність досвіду виконання й захисту творчих робіт, участі в конкурсах, олімпіадах тощо);

- когнітивні, які необхідні людині у процесі пізнання навколишньої дійсності (об'єктів зовнішнього світу) (ерудованість, допитливість, кмітливість, вдумливість, захопленість, аргументованість, логічність, пошук проблем, схильність до експерименту, уміння формулювати проблеми й гіпотези, робити висновки та узагальнення тощо);

- оргдіяльнісні або методологічні якості виявляються при організації освітньої діяльності студента в пізнанні і творчості (цілепокладання, гнучкість і варіативність дій, стійкість у досягненні цілей, комунікативність, самоаналіз, самооцінка, знання студентом своїх індивідуальних особливостей тощо) [8].

Евристичні здібності людини – величина змінна. Їх можна тренувати й розвивати як будь-яку сторону духовності особистості. С.Рубінштейн писав, що в діяльності не тільки проявляються здібності людей, а ще й формуються [5]. Як було зазначено вище, у своєму дослідженні ми виходили з того, що організація евристичної діяльності в навчальному процесі сприятиме розвитку евристичних здібностей студентів.

В.Соколов [6] трактує евристичну діяльність як таку, у процесі якої цілеспрямовано розвиваються такі здібності: розуміти шляхи та методи продуктивної навчально-пізнавальної діяльності, творчо копіювати їх та навчатися при цьому на власному й запозиченому досвіді; впорядковувати навчальну інформацію в міжпредметні комплекси та оперувати нею під час евристичного пошуку; адаптуватися до різних видів навчальної діяльності, передбачати її результати; планувати та прогнозувати інтелектуальну діяльність на основі евристичних та логічних операцій і стратегій; формувати та приймати рішення щодо організації складних видів навчальної діяльності на основі правдоподібних міркувань, евристичних операцій та стратегій з їх наступною логічною перевіркою.

В. Введенський, досліджуючи проблеми евристичної діяльності, довів, що вона є ефективною для розвитку таких творчих здібностей: переносу знань, умінь, способів діяльності в нову ситуацію; подолання інерції мислення; фантазії, критичності мислення, здібностей до оціночних суджень, допитливості; творчого інтересу; генерації ідей; висунення гіпотез [2, с. 13].

У контексті нашого дослідження більш доцільним є визначення евристичної діяльності А. Хуторського, який розуміє її як «діяльність, що має на меті участь студента в конструюванні всіх елементів власної освіти: значення, цілей, змісту, оптимального вибору форм і методів навчання, індивідуальної траєкторії освоєння освітніх галузей і т. ін.» [8, с. 80]. Основний критерій оцінки ефективності евристичної діяльності на заняттях – особистісне зростання студента, порівняння його із самим собою за певний період навчання. Перевірці й оцінці, а також само- та взаємооцінці підлягають розвиток особистісних якостей студента, його творчі досягнення з навчальних предметів і рівень засвоєння та випередження освітніх стандартів.

На заняттях з хорового диригування ми традиційні форми роботи наповнювали евристичним змістом, а їх евристичний ефект досягався завдяки використанню на них евристичних завдань для викладачів та студентів. Особливу увагу студентів та їх активність на заняттях та в процесі самостійної роботи зумовили такі форми й методи евристичного навчання та евристичні завдання:

- скласти план індивідуального заняття у вигляді запитань (завдання викладачу та студентам – відповідно теми заняття скласти плани, порівняти їх; в ході заняття та після нього дати відповіді на поставлені запитання);

- проблемний виклад матеріалу на заняттях;

- провести заняття, залучивши студента до викладу матеріалу основної теми;

- виявити спільні та відмінні риси між явищами, поняттями, про які йшлося на занятті;

- зробити власні висновки в кінці заняття;

- дослідити об'єкт, що вивчається (завдання студенту – розгорнутий самостійний аналіз хороших творів за програмою);

- самостійно визначати необхідні поняття та їх формулювання (когнітивний метод конструювання понять, наприклад, поняття «чіткого ауфтакту», «дробленого вступу», «мішаного розміру» тощо);

- здійснити самооцінку роботи на заняттях чи оцінку результатів діяльності однокласників на іспитах, диригентських конкурсах;

- самоатестація навчальних досягнень (заліки, опитування за певними модулями студентами один одного в класі викладача по хорошому диригуванню);

- створення та порівняння планів евристичних індивідуальних занять, евристичних запитань до самостійної роботи у формах кросвордів не тільки для однокласників, а й для студентів молодших курсів із урахуванням знань та диригентських можливостей кожної з груп;

- власне визначення тематики занять та їх змісту у межах певного модуля та їх представлення на занятті;

- застосування методу вживання, коли студентам пропонувалося увійти себе в стані іншого об'єкта (композитора, диригента чи учасника хору) і таким чином, ставлячи питання щодо життя, творчості, вокально-хорових задач самому собі, більш емоційно та вмотивовано сприймати та засвоювати матеріал;

- участь студентів у диригентських конкурсах (одне з завдань – написання та емоційна розповідь короткої анотації на хоровий твір – необхідно виявити здібності та вміння вірно визначити основну ідею твору та віднайти відповідні рядки, щоб донести її до слухача);

- створення студентами портфолію, в які вони включали розроблені плани-конспекти різноманітних евристичних занять, евристичні питання та завдання для самостійної роботи, евристичні завдання для навчальної діяльності.

Така робота викликає інтерес у студентів, дає можливість не тільки засвоювати навчальний матеріал, а й розвиває евристичні здібності, самостійність мислення, ініціативність, усвідомлення того, над чим і як потрібно працювати в подальшому, як обирати шляхи розвитку евристичних здібностей, творчої саморозвитку.

Позитивно впливає на розвиток евристичних здібностей використання на заняттях з хорового диригування методів евристичної бесіди, евристичного діалогу, методу проекту. Евристична бесіда є системою взаємопов'язаних запитань, кожне з яких служить кроком на шляху до вирішення проблеми, коли студенти не тільки відтворюють отримані знання, а й здійснюють пошук. За допомогою методу евристичного діалогу майбутні учителі вчать ставити запитання, що передбачає розвиток у них логічного й образного мислення, активність на заняттях, бажання і здатність здобувати інформацію.

Організація проектної діяльності завжди орієнтована на самостійну роботу студентів та її результативність. Прикладами форм

проектних робіт у процесі диригентської підготовки є такі:

- доповідь (тематика може бути такою: творчість видатних диригентів, важливість техніки диригування у процесі підготовки хормейстера, творчі плани хорових колективів тощо);

- відеофільм (відеоколаж) з найяскравіших виступів хорового колективу;

- альбом з фотографій видатних диригентів, хорових колективів, їх виступів;

- комп'ютерна газета з зазначеної тематики (може включати у себе інформацію про життя та творчість хорових композиторів, диригентів, хорові колективи, хорові ноти тощо);

- «музичний колаж» з уривків хорових творів композитора, який би віддзеркалював як образний світ, настрої твору, так і особливості стилю та внутрішнього світу його автора тощо;

- анотація на хоровий твір;

- створення власних репертуарних творчих планів колективу (дитячого, аматорського, навчального, професійного), як підготовка до майбутньої професійної діяльності тощо.

Також, оргдіяльнісні якості студента будуть розвиватися у процесі побудови студентом власної програми розвитку евристичних здібностей, творчого саморозвитку. У процесі побудови такої програми ми прагнемо не лише відобразити кінцеві результати, а й показати процес досягнення цих змін. Саме тому ми надаємо перевагу веденню портфоліо (колекція робіт особистості) як формі самооцінки власних досягнень. Крім того, портфоліо забезпечує зворотній зв'язок із викладачем у процесі творчого саморозвитку майбутніх учителів, дає змогу цілеспрямовано здійснювати моніторинг власної програми розвитку евристичних здібностей.

Для підвищення ефективності занять з хорового диригування, ми вважаємо доцільним розміщувати в портфоліо студентів:

- рефлексивні запитання й письмові відповіді на них після кожного заняття, щоб студент міг прослідкувати власний розвиток (наприклад, «Які завдання ви перед собою ставили, коли диригували даний твір?», «Проаналізуйте – що вийшло, а що ні і чому?», «Що я робив для того, щоб підвищити власний професійний рівень, до чого прагнув (озвучуючи способи дії)» тощо);

- опис результатів заліків, іспитів з аналізом та рекомендаціями для покращення їх у майбутньому;

- аудіо-, відео- та фотоматеріали з власних виступів;

- оформлені належним чином результати виконання всіх видів роботи, зазначених вище.

Висновки. У результаті організації евристичної діяльності на заняттях у студентів розвиваються евристичні здібності (креативні, когнітивні, оргдіяльнісні), творчий потенціал, поглиблюються знання з навчального предмету, з'являється можливість генерування та висловлювання творчих ідей, можливість використання на практиці результатів евристичної діяльності. Також результати показують, що студенти набагато активніше включаються у навчальний процес, більш ефективно та творчо виконують самостійну роботу тощо. В організаційному плані чітко прослідковується збільшення кількості студентів, здатних до планування власної діяльності, вияву вольових зусиль у прагненні до мети.

Наше дослідження не вичерпує всіх аспектів розвитку евристичних здібностей майбутніх учителів музики в процесі їх диригентської підготовки. Зазначена проблема потребує подальшого вивчення, пошуку та впровадження нових форм і методів у навчальний процес вищої школи.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Андреев В. И. Диалектика воспитания и самовоспитания творческой личности: основы педагогического творчества / В. И. Андреев. – Казань : Изд-во Казанского ун-та, 1988. – 238 с.

2. Введенский В. Н. Формирование эвристической деятельности старшеклассников в процессе обучения: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / В. Н. Введенский; Новосибирский гос. архит.-строит. ун-т. – Новосибирск, 1999. – 16 с.

3. Воробьев Н. Е. Развитие творческой активности студентов при изучении дисциплин гуманитарного цикла: (на материале преподавания иностранного языка в неязыковом вузе): [монография] / Н. Е. Воробьев, Э. Ю. Мизурова; Н. К. Сергеев (Науч. ред.); [Волгоградский гос. педагогический ун-т. Саратовский гос. ун-т им. Н. Г. Чернышевского. Саратовский гос. аграрный ун-т им. Н. И. Вавилова]. – Волгоград : Перемена, 2001. – 184 с.

4. Лернер И. Я. Проблемное обучение / И. Я. Лернер. – М. : Знание, 1974. – 64 с.

5. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии / С. Л. Рубинштейн. – СПб. : Питер, 2001. – 720 с.

6. Соколов В. Н. Педагогическая эвристика / В. Н. Соколов. – М. : Издат. центр «Академия», 1995. – 204 с.

7. Теплов Б. М. Проблемы индивидуальных различий / Б. М. Теплов. – М. : Наука, 1961. – 536 с.

8. Хугорской А. В. Дидактическая эвристика. Теория и технология креативного обучения / А. В. Хугорской. – М. : Изд-во Москов. у-та, 2003. – 415 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Кокарева Елеонора Олексіївна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри методики музичного виховання, співу та хорового диригування Криворізького педагогічного інституту ДВНЗ «Криворізький національний університет».

Коло наукових інтересів: методичні аспекти вдосконалення диригентської підготовки майбутніх хормейстерів; технології креативного навчання, зокрема, технологія евристичного навчання.

УДК 378:002.8

**МІЖДИСЦИПЛІНАРНИЙ ПІДХІД ДО АНАЛІЗУ ХУДОЖНІХ ТВОРІВ
У НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ
ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА (ДО ПОСТАНОВКИ ПРОБЛЕМИ)**

Олена КИРИЧЕНКО (Кіровоград)

Постановка проблеми. Сучасні підходи до навчального процесу у вищій гуманітарній освіті потребують значної уваги до використання міждисциплінарного підходу в різних напрямках навчання. Майбутній учитель образотворчого мистецтва повинен не тільки розуміти закономірності створення художніх творів, а й вміти виявляти притаманні їм стильові формальні ознаки і донести до школярів їх змістовий сенс і шляхи створення художнього образу, якими керувався автор, а також навчити учнів розумінню художньої мови. При цьому необхідно враховувати формування таких професійних навичок у студента, які сприятимуть вмілому впливу майбутнього вчителя на творче мислення учнів у школі, допоможуть використовувати на заняттях зі школярами аналітичні принципи багатьох гуманітарних дисциплін, що вивчались у вищому навчальному закладі, а використання міждисциплінарного підходу вплине на естетичне сприйняття та аналітичне мислення як у майбутнього фахівця, так згодом і в учнів, яких він буде навчати.

Актуальність зазначеної теми пояснюється тим, що за допомогою міждисциплінарного підходу до аналізу художніх творів відбувається виявлення як власне специфіки їх образотворчої мови з формального боку, так і відзначення її залежності від світогляду автора та її багатоманітного впливу при різнобічному сприйнятті глядачем. Визначений підхід виховує у студентів зацікавленість здобутками в світовому художньому просторі, так як знання культурних досягнень у широкому сенсі дозволяє орієнтуватися у формуванні культурно-соціального середовища і сприяти світову та національну культурну спадщину на конкретних прикладах, а не в абстрактних уявленнях.

Проблеми інтерпретації і виявлення художніх особливостей мистецького твору привертають увагу різних дослідницьких концепцій, котрі відкривають безліч

можливостей роботи у даному напрямі. Гуманістичній спрямованості досліджень художніх творів приділяли увагу М. В. Алпатов, А. В. Бакушінський, Г. Вельфлін, Б. Р. Віппер та інші автори; питання розвитку художньо-естетичного сприйняття творів образотворчого мистецтва різними віковими категоріями є предметом дослідження в працях Т. Копцевої, Н. Кульчинської, Б. Юсова; проблема ролі асоціативного мислення в процесі сприйняття художнього образу розглядалася Р. Арнхеймом, Л. Виготським, Е. Торшійлової; педагогічно орієнтований мистецтвознавчий аналіз на уроках у загальноосвітній школі запропонований Н. Фоміної, до питань методики аналізу художнього твору звертались А. Мелік-Пашаєв, О. Г. Ревзіна, В. Н. Ступіна, у тій чи іншій мірі ця тема присутня в роботах, які присвячені навчанню практичним навичкам школярів і студентів. Проте у вищій освіті не слід обмежуватися тільки вже давно зарекомендованими методиками. Потреба у розширенні бачення студентів впровадженням інших гуманітарних методик аналізу творів мистецтва підштовхує до виявлення численних переваг міждисциплінарного підходу, що розширює можливості різнобічного сприйняття мистецтва.

Вже звичний мистецтвознавчий аналіз, удосконалення якого відбувається протягом його існування і розвитку, при збагаченні іншими аналітичними методиками дозволяє відкрити особливу природу мистецького твору, який не може і не повинний сприйматися в обмеженому ракурсі. До підходів, що забезпечує цілісне сприйняття твору, належить філософський, який базується на концепціях Т. Адорно, Г. Гадамера, І. А. Ільїна, О. Ф. Лосева, С. С. Аверінцева, М. С. Кагана, В. Ф. Асмуса та інших, він виявляє онтологічну і феноменологічну природу мистецтва й дозволяє виробити теоретичні концепції, котрі призводять до осмислення